

УДК 344.13

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ – ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО НАЧАЛЬНИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ СВІТУ

Наталія ФЕРЬЄВА,

аспірантка кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права
ЗВО «Національна академія управління»,
завідувач сектору організаційно-протокольного забезпечення заходів суду
Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду міста Києва

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються окремі положення кримінальних кодексів 15-ти держав світу стосовно військового злочину – погрози або насильства щодо начальника. Констатується той факт, що потерпілим від зазначеного злочину може бути не лише начальник, але і командир відповідного рівня. Для визначення їхнього статусу як потерпілих та характеристики елементів і ознак цього складу злочину необхідно враховувати окремі положення військового законодавства. Проведене порівняльно-правове дослідження висвітлило низку позитивних аспектів конструкції правової норми, що аналізувалась. З метою посилення правового захисту командирів і начальників зміст статті 405 Кримінального кодексу України потребує подальшого законодавчого вдосконалення.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, військові кримінальні правопорушення, військові злочини, погроза або насильство щодо начальника, порівняльно-правовий аналіз, кримінальне законодавство інших держав, військове законодавство, військове право.

THE CHARACTERISTICS OF CRIME – THREAT OR VIOLENCE AGAINST THE CHIEF ACCORDING TO THE LEGISLATION OF INDIVIDUAL COUNTRIES

Natalia FIERIEVA,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law Department,
Criminal Science, Civil and Commercial Law
National Academy of Management

SUMMARY

The article analyzes some provisions of the criminal codes of 15 countries regarding military crimes – threat or violence against the chief. It is stated that the victim of this crime can be not only the chief, but also the commander of the appropriate level of command. However, to determine their status as victims, the elements characteristics and features of this crime certain provisions of military legislation shall be taken into account. A comparative legal analysis highlighted a number of positive aspects of the construction of the analyzed legal norm. In order to strengthen the legal protection of commanders and chiefs, the content of Article 405 of the Criminal Code of Ukraine shall be further legislatively improved.

Key words: crimes against established order of military service, military criminal offense, military crime, threat or violence against chief, comparative legal analysis, criminal legislation of individual countries, military legislation, military law.

CARACTERISTICĂ INFRAȚIUNII – AMENINȚARE SAU VIOLENȚĂ ÎMPOTRIVA ȘEFULUI CONFORM LEGILOR UNOR ȚĂRI

REZUMAT

Articolul analizează unele prevederi ale codurilor penale din 15 țări referitoare la crime de război – amenințări sau violențe împotriva șefului. Se precizează că victima acestei infracțiuni poate fi nu numai șeful, ci și comandantul nivelului corespunzător. Pentru determinarea statutului lor de victime și a caracteristicilor elementelor și trăsăturilor acestei infracțiuni, este necesar să se țină seama de anumite prevederi ale dreptului militar. Studiul juridic comparativ a evidențiat o serie de aspecte pozitive ale construcției normei juridice analizate. Pentru a consolida protecția juridică a comandanților și șefilor, conținutul articolului 405 din Codul penal al Ucrainei necesită îmbunătățiri legislative suplimentare.

Cuvinte cheie: infracțiuni contra ordinii stabilite a serviciului militar, infracțiuni militare, crime de război, amenințare sau violență împotriva șefului, analiză juridică comparată, legislație penală a altor state, legislație militară, drept militar.

Постановка проблеми. Дослідженню питань щодо порівняльно-правової характеристики військового злочину – погрози або насильства щодо начальника за кримінальним законодавством України й інших держав світу уваги не приділялось, наукових публікацій немає. Тому є потреба усунути цю прогалину, ознайомитись із досвідом законодавців інших держав.

Метою статті є аналіз і розкриття особливостей військового злочину – погрози або насильства щодо начальника, напрацювання пропозицій з удосконалення конструкції ст. 405 Кримінального кодексу (далі – КК) України, їх представлення для обговорення широкого загалу фахівців у цій царині законодавства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз військово-кримінального законодавства 15-ти держав світу свідчить про різний підхід законодавців до визначення переліку діянь, які можуть бути підставами в разі порушення кримінального закону, передбаченого ст. 405 КК України, притягнення підлеглих начальнику або командирів військовослужбовців до кримінальної відповідальності.

Більшість КК, що проаналізовані, містять конкретні положення, які передбачають кримінальну відповідальність військовослужбовців, які посягнули на недоторканність своїх командирів і начальників або їхнього майна у зв'язку з добросовісним виконанням останніми обов'язків з військової служби. Є деякі відмінності в розумінні об'єкта посягання військового злочину, який досліджується, різних форм його вчинення, особи правопорушника, кримінально-правових заходів до винних осіб. У цьому їхньому різноманітті головним є причетність потерпілого і винного до проходження військової служби, їхній статус військовослужбовців, проходження військової служби, виконання обов'язків із військової служби в момент учинення зазначеного злочину.

Так, ч. 1 ст. 330 «Насильницькі дії щодо начальника» КК *Азербайджанської Республіки* не передбачає такого діяння у виді вчинення зазначеного злочину, як здійснення погрози начальнику у зв'язку з виконанням ним обов'язків із військової служби. Ч. 2 цієї статті передбачено, що вчинення насильницьких дій до начальника із завданням йому тяжкої чи менш тяжкої шкоди здоров'ю потерпілого, чи такої шкоди, яка спричинила інші тяжкі наслідки, є кваліфікуючою ознакою вчинення вказаного злочину.

Ч. 2 ст. 331 «Образа, нанесення побоїв або катування військовослужбовця» передбачає, що образа підлеглим начальника під час виконання чи у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби

передбачає максимальне покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців на строк до одного року [1]. Відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України зазначене діяння, передбачене ч. 2 ст. 331 КК *Азербайджанської Республіки*, за умови наявності його у КК України, було би кримінальним проступком.

Ст. 441 «Насильницькі дії щодо начальника» КК *Республіки Білорусь* не деталізує, у чому проявляються насильницькі дії, як це передбачив законодавець України в ч. 2 ст. 405 КК України, що не сприяє більш чіткій диференціації вчиненого діяння під час його кваліфікації. Водночас ч. 2 ст. 441 КК *Республіки Білорусь* як кваліфікуючу ознаку вчиненого злочину, поруч з іншими, передбачає настання тяжких наслідків, що варто було б передбачити й у ч. 4 ст. 405 КК України.

Окрім того, діяння у виді «погрози начальнику» є окремим злочином за ст. 442 КК *Республіки Білорусь*, тоді як за КК України вказані діяння містяться в одній статті. Відмітною ознакою за КК *Республіки Білорусь* є констатація тієї обставини, що погроза начальнику буде злочинним діянням лише за умови «якщо були підстави боятися її здійснення» [2]. За наявності вказаної умови не всі погрози начальнику з боку підлеглого можуть бути злочином, тоді як за ч. 1 ст. 405 КК України навпаки.

Додаткова підстава вчинення цього злочину за ст. 442 КК *Республіки Білорусь* є суб'єктивною умовою, у правозастосувальній діяльності може сприйматися по-різному. На нашу думку, будь-яка реальна погроза начальнику в умовах військової служби є недопустима, оскільки посягає на основоположний принцип військової служби – принцип єдиноначальності, за яким згідно зі ст. 28 Статуту внутрішньої служби *Збройних сил України* «командири (начальники) наділені всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і на них покладена персональна відповідальність перед державою за всі сторони життя та діяльності військової частини, підрозділу і кожного військовослужбовця» [3].

За ч. 2 ст. 378 КК *Республіки Болгарії*, окрім насильницьких дій проти начальника, передбачених іншими статтями цього Кодексу, криміналізовано діяння за нанесення образи підлеглим начальнику або наклеп у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби. А ч. 3 цієї статті КК передбачає кримінальну відповідальність підлеглого, якщо він у відсутності свого начальника скаже або вчинить дії, що можуть спричинити шкоду його честі або гідності [4].

Образа підлеглим командира або начальника у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби

кримінальним або адміністративним законодавством України не передбачена. Зважаючи на необхідність забезпечення належної охорони військового правопорядку і недопустимість посягань на честь і гідність командирів і начальників не лише погрозами або вчиненням насильства, вони потребують охорони своєї честі і гідності і від образ або наклепів, висловлених словами, жестами, письмово тощо. Така заборона могла б бути у виді адміністративної відповідальності на рівні військового адміністративного правопорушення, що поки не зазначене у гл. 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ст. ст. 434 і 435 *Пенітенціарного кодексу* Естонської Республіки передбачають відповідно кримінальну відповідальність за «погрозу особі, яка проходить службу в Силах оборони» і за «наси́льство стосовно особи, яка перебуває на службі в Силах оборони» [5]. В обох випадках під охороною кримінального закону опиняються і «члени її сім'ї», оскільки метою таких погроз і насильств є намагання від будь-яких осіб, зокрема і від підлеглих, припинити виконання або змінити характер обов'язків під час проходження служби в Силах оборони. Мета «припинити» або «змінити» характер обов'язків «особи, яка перебуває на службі в Силах оборони», на нашу думку, більш відповідає змісту таких термінів, як «опір», «примушування», що загалом відповідає змісту диспозиції ч. 1 ст. 404 «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків».

За ст. 405 КК України погроза або насильство щодо членів сім'ї начальника не передбачені. І в судовій практиці під час аналізу більш як 170 судових рішень, вироками яких підлеглі командирам і начальникам військовослужбовці визнані винними у вчиненні злочинів, передбачених ст. 405 КК України, погроз і насильств щодо членів сімей не було відмічено. Водночас така ситуація може мати місце в майбутньому. І тут важливо, щоб командири і начальники всіх рівнів усвідомлювали, що держава Україна, громадянами якої вони є, здійснює всі можливі заходи для того, щоб в них була 100% впевненість у забезпеченні охорони їхніх прав і гарантій під час несення або проходження військової служби від злочинних посягань підлеглих.

Згідно зі ст. 439 КК *Республіки Казахстан* кримінальна відповідальність передбачена лише за насильницькі дії проти начальника. Порівнюючи зміст зазначеної правової норми з аналогічною, передбаченою ст. 405 КК України, новелою є те, що особливо кваліфікуючою ознакою злочину за ч. 3 ст. 439 КК Республіки Казахстан є його вчинення «в умовах надзвичайного стану» [6], тоді як відповідно до

п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України зазначена ознака є загальною обставиною, що обтяжує покарання.

Ч. 1 ст. 365 КК *Киргизької Республіки* передбачає застосування насильства не небезпечного для життя і здоров'я або погрози застосування такого насильства щодо начальника у зв'язку з виконанням чи під час виконання ним обов'язків із військової служби, або щодо іншої особи, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, з метою «чинити опір або примушування її до порушення цих обов'язків» [7].

Фактично в диспозиції ч. 1 ст. 365 КК ідеться не про злочини, передбачені ч. ч. 1–2 ст. 405 КК України, згідно з якими погроза або насильство застосовуються до начальника «у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби», а про злочин за ст. 404 КК України, коли правопорушник чинить «опір начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків» [8].

КК *Латвійської Республіки* в розділі XXV «Злочинні діяння на військовій службі» не містить злочину, аналогічного ст. 405 КК України. Ст. 337 цього Кодексу передбачає кримінальну відповідальність за «опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків», що за змістом відповідає ст. 404 КК України з аналогічною назвою. Ст. 338 КК містить норми про кримінальну відповідальність за «наси́льство щодо до підлеглого», що спричинило завдання йому фізичних страждань (ч. 1), умисне нанесення легкого тілесного ушкодження (ч. 2), умисне нанесення підлеглому тілесного ушкодження середньої тяжкості, а також інші дії, що мають характер катування (ч. 3), умисного нанесення підлеглому тяжкого тілесного ушкодження (ч. 4). Ст. 339 КК передбачає відповідальність за «образу честі військовослужбовця» [9].

Ст. 318 «Погроза начальникові або насильницькі дії щодо начальника» КК *Литовської республіки* за змістом ч. ч. 1–2 аналогічна ч. ч. 1–2 ст. 405 КК України [10].

КК *Республіки Молдова* у ст. 367 «Погроза військовослужбовцю» і 368 «Насильницькі дії щодо військовослужбовця» містить положення про кримінальну відповідальність підлеглого [11], що за своїм змістом аналогічні ст. 405 КК України. Єдина відмінність, що в зазначених статтях немає положень про кримінальну відповідальність підлеглого в разі погрози знищенням чи пошкодженням майна начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби, що передбачено ч. 1 ст. 405 КК України.

§ 23 «Загроза керівнику» і § 25 «Напад на начальника» Військово-кримінального закону *Федеративної Республіки Німеччини* (далі – ФРН) за змістом їхньої диспозицій і спрямованістю цих злочинів схожі зі злочинами, передбаченими ч. 1 ст. 405 КК України.

Зокрема, за диспозицією правової норми, передбаченої § 23 Військово-кримінального закону ФРН, кримінальна відповідальність можлива в разі, коли «хто на службі» загрожує керівнику, то «буде каратися позбавленням волі на строк до трьох років». § 25 «Напад на керівника» містить три частини: ч. 1 – «будь-який, хто вживає заходів проти керівника, буде ув'язнений» на строк від трьох місяців до трьох років. За ч. 2 «у менш жорстких випадках» вирок передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років». За ч. 3 цього параграфу «в особливо важких випадках» вироком є позбавлення волі від шести місяців до п'яти років. «Особливо серйозна справа» буде в разі, «якщо правопорушник має серйозні наслідки злочину» [12].

Виклад і сприйняття змісту § § 23 і 25 Військово-кримінального закону є дещо складним. Як зазначає щодо цього М.І. Карпенко, «військове кримінальне законодавство провідних держав світу й України є схожим, але з певними відмінностями, які в першу чергу пов'язані з їхньою приналежністю до різних правових систем. Це стосується як змісту диспозицій правових норм, так і їхніх санкцій і є результатом різного підходу законодавців до використання законодавчої техніки, яка зумовлена станом правової системи відповідних держав, законодавство яких аналізується» [13, с. 370].

Аналіз змісту ст. 345 Карного кодексу *Республіки Польща* дає підстави стверджувати, що цей злочин за безпосереднім об'єктом посягання схожий із злочином, передбаченим ст. 405 КК України. § 1 вказаної статті передбачає, що «військовослужбовець, який вчинив напад на начальника, підлягає покаранню військом арештом або позбавленням волі на строк до 3-х років».

Згідно з § 2, «якщо винний вчиняє напад на начальника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків або спільно з іншими військовослужбовцями чи у присутності групи військовослужбовців, підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 6 місяців до 8 років» [14, с. 219–220]. Отже, простим складом злочину, що аналізується, є напад підлеглого на начальника, а однією з його кваліфікуючих ознак є напад на начальника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, що не влаштовує підлеглого.

Ст. 334 КК *Російської Федерації* передбачає кримінальну відповідальність за насильницькі дії щодо начальника, які відповідно до ч. 1 виразилися в нанесенні побоїв або застосуванні іншого насильства щодо начальника, які вчинені під час виконання ним обов'язків із військової служби або у зв'язку з виконанням цих обов'язків [15].

Зазначена обставина «у зв'язку з виконанням цих обов'язків» передбачає, що за змістом диспозиції ч. 1 ст. 334 КК Російської Федерації насильницькі дії щодо начальника можуть бути вчинені також і тоді, коли начальник безпосередньо не виконує обов'язки з військової служби, але насильницькі дії застосовуються до нього у зв'язку з виконанням цих обов'язків. Начальник може не перебувати при виконанні обов'язків із військової служби, наприклад перебувати поза межами військової частини або місця служби [16, с. 87].

З тієї кількості вироків, винесених судами України, за вчинення злочинів, передбачених ст. 405 КК України, усі вони були вчинені винними особами щодо начальників у зв'язку з виконанням ними обов'язків із військової служби, зокрема: у відповідь на зроблене зауваження підлеглого щодо неналежної поведінки, який був у нетверезому стані; будучи невдоволеним зауваженням щодо неякісного несення служби в наряді; у відповідь на зауваження щодо дотримання в казарменому приміщенні тиші в нічний час тощо. Але, безумовно, погроза або насильство щодо начальника можуть бути вчинені і за обставин, коли він (командир / начальник) перебував поза межами військової частини або місця служби.

Аналогічного до ст. 334 КК Російської Федерації змісту і ст. 339 «Насильницькі дії щодо начальника» КК *Туркменістану* [16].

Ст. 89 «Неповага до вищого офіцерського складу» і ст. 90 «Напад або умисна непокоря начальника» розд. X «Каральні статті» *Єдиного кодексу військової юстиції США* за своїм змістом дещо схожі із ч. 1 ст. 405 КК України. Водночас ст. 89 ЄКВЮ передбачає відповідальність «будь-якої особи, що підпорядкована цьому розділу, яка веде себе з неповагою до своєї високопоставленої посадової особи, повинна бути покарана військовим судом». Наступна ст. 90 ЄКВЮ передбачає: «будь-яка особа, що підпорядкована цьому розділу, яка: (1) б'є свого начальника <...> або піднімає будь-яку зброю або застосовує будь-яке насильство проти нього, поки він перебуває на посаді, яку обіймає <...> підлягає покаранню <...>» [17].

КК Республіки *Узбекистан* у ст. 282 передбачає кримінальну відповідальність «за погрозу начальника вбивством або застосуванням насильства, за

наявності достатніх підстав побоюватися цієї погрози, учинене в бойовій обстановці» [18]. Аналогічні злочинні дії передбачені у ст. 405 КК України. Відмінність між злочинами, що аналізуються, у тому, що за ст. 282 КК Республіки Узбекистан це є простим складом злочину, максимальне покарання за який передбачено у виді позбавлення волі на строк до п'яти років. Тоді як за ст. 405 КК України ці дії є злочином, учиненим з особливо кваліфікуючими ознаками і покарання згідно із санкцією ч. 4 цієї статті передбачено у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Окрім того, законодавець Республіки Узбекистан передбачив за ст. 282 КК, що погроза начальнику буде кваліфікуватися як злочин «у разі наявності достатніх підстав побоюватися здійснення цієї погрози», тоді як за ст. 405 КК України така умова не передбачена. Зазначена умова дає підстави стверджувати, що за диспозицією ст. 282 КК Республіки Узбекистан злочином «погроза начальнику» будуть кваліфікуватися не всі, а лише реальні погрози, тоді як за ст. 405 КК України вказана підстава відсутня, хоча у слідчій і судовій діяльності на території України реальність погрози начальнику обов'язково враховується, як під час кваліфікації вчиненого, так і під час винесення судом покарання.

Окремою ст. 283 «Нанесення тілесних ушкоджень» КК Республіки Узбекистан, яка має 3-и частини, передбачена кримінальна відповідальність підлеглих за нанесення тілесних ушкоджень начальнику у виді побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням потерпілим обов'язків із військової служби або під час виконання цих обов'язків.

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз злочину «погроза або насильство щодо начальника», передбачений ст. 405 КК України, зі схожими за змістом правовими нормами кримінального законодавства 15 держав світу висвітлює низку актуальних аспектів для таких висновків:

1. З усього переліку проаналізованих КК лише у ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника» КК України законодавцем передбачена кримінальна відповідальність за погрозу «знищення чи пошкодження його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби». І лише Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки у ст. ст. 434–435 передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо члена сім'ї особи, яка перебуває на службі в Силах оборони.

2. Потерпілим від погроз або насильства від підлеглих може бути не лише начальник, але і командир, під яким варто розуміти «особу, яка на

правових підставах уповноважена здійснювати командування та контроль над однією, декількома чи багатьма підлеглими особами».

3. Кримінальна відповідальність підлеглих командира або начальника військовослужбовців за погрозу або насильство щодо них має наставати не лише під час виконання командирами і начальниками всіх рівнів обов'язків із військової служби, але й «у зв'язку з виконанням ними цих обов'язків».

4. З метою посилення кримінальної відповідальності, зважаючи на суспільно небезпечний чинник для військового правопорядку вчинення погрози або насильства щодо командира або начальника, результатом якого є нанесення потерпілому тяжких наслідків фізичного або матеріального характеру, повторності їх учинення, доповнити ч. 4 ст. 405 КК України такими особливо кваліфікуючими обставинами, як: «що спричинили тяжкі наслідки», «учинені повторно».

5. Образа або наклеп підлеглому щодо командира або начальника словами, жестами, письмово тощо з метою спричинити шкоду його честі або гідності має передбачати не лише дисциплінарну, але й адміністративну відповідальність як за вчинення військового адміністративного правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30.12.1999 г. № 787-IQ (с изменениями от 31.05.2016). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353
2. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 09.07.1999 г. № 275-3 (с изменениями от 24.10.2014). URL: kodeksy-by.com/ugolovnyj-kodeks-rb/download.htm
3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.
4. Уголовный кодекс Республики Болгарии / науч. ред. А.И. Лукашова. Пер. с болг. Д.В. Милушева, А.И. Лукашова ; вступ. статья Й.И. Айдарова. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2001. 298 с.
5. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики от 06.06.2001 г. (с изменениями от 01.11.2017). URL: http://www.legislationonline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal_Code_am2013_en.pdf
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.07.2014 г. № 226–V-ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2018 г.). URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
7. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 01.10.1997 г. № 68 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2017 г.). URL: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871624
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № № 25–26. Ст. 131.

9. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч. ред. и вступ. статья А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. Перевод с латыш. А.И. Лукашова. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2001. 313 с.

10. Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. В. Павилониса ; предисл. Н.И. Мацнева ; вступ. статья В. Павилониса, А. Абрамовичюса, А. Дракшене ; пер. с лит. В.П. Казанскене. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2003. 470 с.

11. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 г. (с изменениями от 09.04.2015). *Сайт Міністерства юстиції Республіки Молдова*. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=331268&lang=2>

12. Військово-кримінальний закон Федеративної Республіки Німеччини від 30.03.1957 р. у редакції від 24.05.1974 р. *Wehrstrafgesetz*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/index.html>

13. Карпенко М.І. Військові злочини: питання теорії, законодавства і практики : монографія. Київ : ЗВО «Національна академія управління», 2019. 458 с.

14. Карний кодекс Республіки Польща / наук. ред. П.С. Берзіна ; пер. з польської Г.В. Бормецької. Київ : Ваіте, 2015. 172 с.

15. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24.05.1996 г. (с изменениями от 20.12.2017). *Уголовный кодекс РФ* : информационный портал. URL: www.ug-kodeks.ru/doc/ug-kodeks.doc

16. Ахметшин Х.М. Преступления против военной службы (Военно-уголовное законодательство Российской Федерации). *Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Российской Федерации*. Москва, 1999. 197 с.

17. Уголовный кодекс Туркменистана в редакции от 10.05.2010 г. № 104–IV (с изменениями и дополнениями, внесенными по состоянию на 01.11.2017 года). *Сайт Министерства адалат Туркменистана*. URL: http://minijust.gov.tm/ru/mmerkezi/doc_view.php?doc_id=8091

18. Uniform Code of Military Justice, 1951. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/subtitle-A/part-II/chapter-47> ; MANUAL FOR COURTS-MARTIAL UNITED STATES (2000 EDITION) / The 2000 Edition of the MCM is a complete revision incorporating all Executive Orders (1984 MCM, Changes 1–7, and 1995, 1998, and 1999 Amendments). Copies of each Executive Order can be found in Appendix 25, page IV–1– IV–126.

19. Уголовный кодекс Республики Узбекистан 1994 г. (с изменениями от 20.08.2015). *Національна база даних законодавства Республіки Узбекистан Центра правової інформатизації при Міністерстві юстиції Республіки Узбекистан*. URL: http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=111457

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРКУ

ФЕРЬЄВА Наталія Петрівна – аспірантка кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ЗВО «Національна академія управління», завідувач сектору організаційно-протокольного забезпечення заходів суду (посада), Верховний Суд, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, м. Київ;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
 FERIEVA Natalia Petrivna – Postgraduate Student at the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and State Law of the National Academy of Management, Head of the Department of Organizational and Protocol Support of the Court Measures of the Civil Court of Cassation within the Supreme Court of Kyiv;
natapack@ukr.net